

MAGYARTANÍTÁS A MARTIN LUTHER EGYETEM
WALTER ULBRICHT INTÉZETÉBEN
(1978-ig összegyűjtött tapasztalatok)

SZÜCS JÓZSEF *intézeti tanár*

A hallei egyetemi előkészítő intézetben az idegen nyelvet tanító pedagógusok feladata a nyelvtanítás intenzitásának és eredményességének fokozása. Ennek előfeltétele:

- I. tanítási tapasztalatok gyűjtése és átadása;
- II. metodikai kísérletek végzése (beleértve a strukturális változtatást is);
- III. korszerű tananyagok írása.

I.

A tanítási tapasztalatok gyűjtésének területei:

- a) saját órák;
- b) a nyelvi szakción belüli hospitálások;
- c) óralátogatás más nyelvi szekcióban;
- d) óralátogatás a német nyelvű órákon.

A tapasztalatok átadásának módjai, fórumai

a) A hospitálások megbeszélése, a tanóra általános és speciális szempontok alapján történő értékelése (Speciális szempont pl.: milyen lehetőséget ad a tanár a hallgatók irányított vagy önálló tevékenységére, beszédgyakorlásra stb.);

b) részvétel a magyartanárok továbbképzési szemináriumain, ahol sor kerül a tanítási eljárások és a tananyagok elemzésére;

c) részvétel az Idegen Nyelvi Szakcsoport értekezletein, ahol rendszeresen kölcsönös tájékoztatás történik az egyes szakcsoportok tevékenységéről;

d) részvétel a Martin Luther Egyetem, az intézet vagy más intézetek által szervezett konferenciákon, valamint tananyagok, illetve a nyelvтанítással foglalkozó cikkek írása.

II.

A metodikai kísérletek főbb területei: a köznyelv, a szaknyelv és az országismeret. A magyar mint idegen nyelv tanításában a szaknyelvtanítás, az un. korrekciós eljárás kidolgozása és a kiscsoportos, az un. duális módszer állt a kísérletek középpontjában. Az utóbbi egyaránt vonatkozott a köz- és szaknyelvre, valamint az országismeretre is. Valamennyi kísérlet alapja az un. szakaszos tanulási elmélet.

A hallei egyetemi előkészítő intézetben az 1977/78-as tanévtől központi feladat a szaknyelvtanítás kérdésének megoldása.

A szaknyelvoktatás bevezetése a nyelvtanítás szemléletének változását jelenti:

- a) A köznyelv vezető szerepét a szaknyelv veszi át;
- b) a nyelvtanítás, valamint a beszédképesség fejlesztése mind a köznyelvi órákon, mind a szaknyelvtanításban elsődlegessé válik.
- c) nemcsak a második, hanem az első szemeszterre is kiterjesztjük a szaknyelv tanítását. (A szakaszos tanulás-tanítás elvének megfelelően előbb a téli, majd a nyári tanfolyamot készítjük elő. A szakaszolás a tananyag struktúrájára is vonatkozik.)
- d) A szaknyelvi oktatás egyik lényeges vonása, hogy a leíró nyelvtant előtérbe helyező oktatás helyét a szövegépítő vagy szövegtranszformációs eljárás rendszeres alkalmazása veszi át. (E szemlélet, eljárás alapján készült el az Einführung in die Sprache der Anatomie c. tananyag az orvosi szakirány számára.)

Mi indokolja ezt a strukturális változást?

a) Köznyelvre elsősorban azért van szükségünk - főleg az első szemeszterben - mert rajta a nyelvtan sokoldalúbban szemléltethető, mint szaknyelven. (Közismert, hogy a szaknyelven pl. kevésbé használt a konjuktív forma, ige múlt időben alig fordul elő, jelen időben pedig általában harmadik személyben, vagy az un. szerzői többes szám első személyében áll általában.)

¹ Arbeiter und Bauer Fakultät.

b) A köznyelvre szükség van azért is, mert a hallgatóknak be kell illeszkedniök a célnyelvet beszélők közé. De ez az ABF-en¹ másodlagos jelentőségű a szaknyelv fontosságához képest. (A köznyelv tanítása terén az országismereti tantárgy bevezetésével akarunk előbbre lépni, amelynek tanítása nem egyenlő a köznyelvvél.)

c) Miután az egyetemen nem köznyelvet tanítanak, a köznyelvi előkészítés csak közvetett segítséget ad a hallgatóknak, míg a szaknyelvi felkészítés közvetlenül használható fel.

A hallei egyetemi előkészítő intézetben a tanárok köz- és szaknyelvet is tanítanak. A szaktárgyak szakszerű tanítását viszont az un. téli és nyári tanfolyamon biológus, matematikus stb. kollégák végzik. Az tehát, hogy a magyartanárok szaknyelvet tanítanak, a hallei tanítás egyik sajátossága. Hangsúlyoznám azonban, hogy nem szaktárgyat, hanem szaknyelvet tanítanak. (Ez igen nehéz feladat, mert a szaktárgyak oktatásával kapcsolatos tapasztalata minden előkészítő intézetnek van, de szaknyelvvél kapcsolatos tapasztalat csak jelentéktelen.) A szaknyelvet oktató magyartanár tehát mindazokat az intenzív eljárásokat, amelyeket a köznyelv tanításában alkalmazott, egy-egy szaktárgy nyelvének tanításában is felhasználja. Jellemző pl. erre, hogy a szaknyelvet is struktúrákon tanítják. A szaktanároktól eltérő a magyartanárok felfogása az un. szövegközpontúságról. Ezen nemcsak a szakismeretek átadását értjük. A nyelvtanítás kommunikatív-funkcionális alapon történik, vagyis a nyelv közlő funkciójával (nyelvtan, szemantika, stilisztika stb.). Ez talán a leglényegesebb szemléletbeli különbség, mert jelentős változást eredményez az oktatás mennyiségi és minőségi oldalát tekintve. Nem kell mindent tanítanunk és főleg nem egyforma részletességgel. Célunk olyan jártasságok és készségek kialakítása, amellyel a hallgató idegen nyelven képes reprodukálni az anyanyelvén tanult ismereteket, illetve új ismeretek szerzésére is képes.

A szaknyelvtanítás elvi alapjai a Martin Luther Egyetem Walter Ulbrich Intézetében:

- a nyelvtan tanításának - tágabb értelemben a kommunikációs készségek fejlesztésének - alárendelt a szaknyelv tanítása;

- a pszichológia elveinek, valamint a didaktikai elveknek következetes alkalmazása az idegen nyelv tanulásában:

a) a szakaszosság, a viszonylag kisebb egységekben történő előrehaladás elve (beleértve a feladatok és gyakorlatok egymásra épülését, amely tanulási modellt képez);

b) a rövid időn belül történő megerősítés elve (a visszakapcsolási lehetőségek megteremtésével);

c) az egyéni ütem elve (beleértve az egyéni, a páros, kiscsoportos munkaformát);

- d) az aktív válaszadás elve (reprodukción, variáción és produktív szinten);
- e) a munka-(szervezeti) formák célszerű alkalmazásának elve (frontális, kiscsoportos, duális, egyéni);
- f) a differenciált oktatás részeként az ún. korrekciós eljárás alkalmazása; - "A szakaszos (főleg formatív) és összegező (szummatív) ellenőrzésre, értékelésre készített tesztek alapján hallgatónként kapcsolunk vissza a pótolnivalóra, vagyis a hallgatók közötti tehetségbeli különbségeket úgy egyenlítjük ki, hogy a gyengébb hallgatók több időt fordíthatnak a tanulásra, s ezzel elérjék a kívánt szintet." (CARROLL, J.)
- g) a monológikus és a dialógikus beszéd azonos szintű, mennyiségű gyakorlása az I. szemeszterben; a második szemeszterben pedig a monológikus beszéd és szöveggépzésre alkalmas gyakorlatok elsőbbsége;
- h) a tanultak önálló alkalmazásának elve '(vagyis a hallgató a célnyelven képes legyen visszaadni azt is, amit az anyanyelvén tanult, tágabb értelemben olyan jártasságokkal, készségekkel rendelkezők magyar nyelvből, amellyel eredményesen folytathatja egyetemi tanulmányait);
- i) az egyenlő esélyek elve.

Néhány megjegyzés a fenti elvekhez:

Az egyenlő esélyek elve a magyar mint idegen nyelv, szaknyelvtanításban azt jelenti, hogy az NDK-ban előkészített hallgatók ugyanolyan szaktárgyi és nyelvi ismeretekkel kezdjék el magyarországi tanulmányukat, mint a magyar hallgatók. Az egyenlő esélyek elve csak megközelítően valósítható meg. Feltételei:

- száz százalékgig meg kellene egyeznie a német nyelven tanított szaktárgyi anyagnak a magyar középiskolák tananyagával;

- a szaktárgy fogalomrendszerét át kell alakítani, transzformálni kell a célnyelvre;

- a megtanult fogalmakhoz magas szinten funkcionáló mechanizmus létrehozása szükséges, amely a fogalmak mondattá, beszédelemekké való szerkesztésére teszi alkalmassá a hallgatót; (beleértve a szaknyelvi kommunikációhoz szükséges valamennyi szintet: megértés, olvasás, írás, beszéd; más szempontból felsorolva: a) reprodukció, b) variációs és c) produktív készség).

A német nyelven tanított szaktárgyi anyag

Ebből a szempontból a részletesebb elemzéstől eltekinthetünk, mert nem olyan faktor, amelyet befolyásolni tudunk. Néhány jellegzetesség:

- az ABF-en nemcsak olyan hallgatók érettségiznek, akik az "Erweitere Oberschule" (középiskola) tanmenete szerint tanultak, hanem un. "Fachschule"-be (szakiskola) jártak, ahol nem történik meg a kívánt szaktárgyra való felkészítés;

- az Erweitere Oberschule tanmenete - tekintettel a 11 és a 12 osztályra - nem egyenlő az ABF tanmenetével;

- az ABF tanmenete, programja lényegében megegyezik a NEI programjával. Eltérés a "hogyanban" és a tanítottak mélységében van.

Az anyanyelven tanult szaktárgy fogalomrendszerének transzformálása

Ahhoz, hogy az egyetemeken a célnyelven új fogalmakat tanítsanak, feltétlenül szükségük van arra, hogy az anyanyelven tanult fogalmakat, szavakat, terminus-technikusokat már magyarul ismerjék, illetve olyan szinten tudják a hallgatók, amely alapján kudarcmentes előrehaladás lehetséges. Biológiából a "Csontvázrendszer" c. téma alapján például ez teljesen elérhető a tananyagaink feldolgozásával, mert az I. szemeszterben használt jegyzetünk 104, a téli tanfolyamra használt 38 szót, fogalmat tartalmaz. (Az utóbbi nem adható össze a 104-gyel, mert már abban szerepel.)

A Dr. Nagy Mária és Dr. Perendy Mária által összeállított "Biológiai önképző"-ben, amely a magyar középiskolákban tanított ismeretek lényegét tartalmazza, a csontvázrendszer fejezete (csontok, szalagok, porcok, ízületek, csontváz), mintegy 107 fogalmat tartalmaz, következésképpen a külföldi hallgatók számára is elegendő ennyi.

Az 1977/78-as tanév végén kísérletképpen lefordítottam a hallgatókkal magyarra, amit németül tanultak. Lényegében minden hallgató jól oldotta meg a fordítást, de volt néhány érthetetlen mondat is, amely nem fogalomzavarról árulkodott, hanem a mondatszerkesztéséhez szükséges nyelvtani tudás hiányáról.

A többi anatómiai tananyagra az jellemző, hogy az I. szemeszterben használt jegyzet 20-30 új fogalmat tartalmaz egy-egy témából; a téli tanfolyamé 30-40-et, tehát ajánlatos még más szöveggel is bővíteni a szókinccset. Így a hallgatók az anyanyelven tanultakat is használni képesek feleleteikben, illetve új ismeretek szerzésében.

A szaknyelvi kompetencia kialakítása

Az előző két fejezet alapján megállapíthatjuk, hogy az egyenlő esélyek elve akkor valósulhat meg, ha a magyar szaknyelv idegen nyelvként

történő tanítása vállalja az egységesítő, kiegyenlítő, koordináló funkciót - hasonlóképpen mint a NEI, de nem olyan mélységben. Az ABF-en a német nyelven már megtanult fogalmak célnyelvre való átültetése állhat a tanítás központjában, valamint a fogalmakkal való operációs készség, jártasság, képesség kialakítása is, amit végső soron szaknyelvi kompetenciának nevezhetünk. A szaknyelvi kompetencia létrehozásához három rész cél elérése szükséges tapasztalataink szerint: a reprodukciós, a variációs és a produktív készségek kidolgozása.

Ha a felsoroltakat követelményként értelmezzük, a reprodukzív szint közepes, a variációs jó, a produktív jeles osztályzatnak felel meg, de ezt befolyásolja még a nyelvtani tudás is. (Gyakori jelenség, hogy a gyengébb képességű, szorgalmú hallgató minden szaknyelvi fogalmat megtanul, de a kommunikáló képessége alacsony, tehát pl. a kiejtés és a megértést is zavaró mondat szerkesztés miatt egy osztályzattal rosszabb jegyet kap.)

A tanulás feltételeinek megváltozása magával hozta a követelmények megváltoztatását is. Amíg az ABF-en csak a második félévben tanultak szaknyelvet hallgatóink és sokkal kevesebb témán, mint jelenleg (pl. csak anatómiából álltak a tételek), jeles osztályzatot lehetett szerezni már az első szint (reprodukciós) teljesítésével is. Természetes, hogy nem jöhetett létre transzformképes tudás, a legjobb tanulókra is a mechanikus bevézés révén szerzett ismeret volt jellemző, hiszen nem állt rendelkezésünkre olyan anyag, tankönyv, amelyen pl. a variációs szinthez szükséges gyakorlatokat végezzenek; a tanultakat automatizálhassák; vagyis végső soron a kommunikatív szempontú oktatás alapján sajátítsák el a szaknyelvet is.

A hallei tapasztalataink alapján megállapítható, hogy a szaknyelv idegen nyelven történő tanításának sikeressége nem a nyelvészeti és pszichológiai tényezőkön múlik, hanem főleg a metodikán. A szaknyelvtanuláshoz elsősorban olyan tankönyvekre van szükség, amelyek nagyrészt átveszik azt a funkciót, amelyet a tanár töltött be a tananyag exponálásában, gyakoroltatásában és ellenőriztetésében.

A szaknyelvre az jellemző, hogy nem szitutív, hanem tematikus. Ez igen lényeges különbség, mert köznyelvi szituáció nagyon sok lehet, és lehetetlen megállapítani előre, hogy az egyén az adott szituációban hogyan fog viselkedni, illetve csak megközelítően tudunk neki segítséget nyújtani, és a szükségesnek vélt nyelvtudással felvértezni. Például a legegyszerűbb szituáció: helyet kínálni valakinek. Ebben az esetben is több variációval kell számolnunk. A szaknyelv esetében a téma köti a hallgatót. Ha azt állítja, hogy "az emberi csontváz 206 csontból áll", minden további művellet már csak nyelvtani. A köznyelvhez viszonyítva a szaknyelv, a szaknyelvi téma, szöveg könnyebben programozható, valamilyen tanulási modellel gyorsabb és biztosabb az elsajátítása, mint a köznyelvé. Amíg a köznyelvben tanított, tanulandó szituáció, illetve az ehhez szükséges nyelvtan és szókincs megtanulását esetleg nem is tartja célszerűnek a hallgató (pl. cigaretta vásárlása nemdohányzó esetében); az orvosnak ké-

szülő hallgató száz százalékig meg van győződve, hogy például bármely anatómiai téma tudására szüksége lesz, vagyis a motiváció elsőrendű eszközként, irányító erőként lép fel a szaknyelvtanításban, tanulásban.

Az ABF szaknyelvóráin például biológiából azt tapasztaljuk, hogy amíg a köznyelv elsajátításában nagy a különbség egy-egy csoporton belül a hallgatók teljesítménye között, (a skála az elégségestől a kitűnőig tart); szaknyelvből csak jó és jeles osztályzatot értek el. Ez részben azt bizonyítja, hogy az általunk alkalmazott tanulási modell jó, másodszer pedig bizonyítottan látjuk azt a kijelentést, hogy "A nyelv elsajátításában a fő szerepet nem a képesség, hanem a motiváció és az elsajátítás stratégiája játssza."^x, amelyet a tanuló választ meg, illetve a mi esetünkben az adott tanulási modellhez is alkalmazkodva a hallgató optimális eredményt dolgozik.

III.

A tananyagírás legfontosabb területei:

- köz- és szaknyelvi jegyzetírás;
- laboratóriumi és gyakorló füzetek készítése;
- ellenőrzés céljára írt tesztek, teszt sorozatok (a korrekciós eljárás alkalmazásához);
- az audiovizuális eszközökhöz (pl. írásvetítő, diavetítő) irandó anyagok készítése.

A tanításon kívül a szaknyelvi jegyzetírás a legfontosabb feladat. Az oktatás struktúrájának megváltoztatása a köznyelv és a szaknyelvek tanításának egyidejű kezdését jelenti. Az orvosi szakirányú csoportokban már az 1978/79-es tanév első hetétől két-két órán biológiai, illetve kémia szaknyelvi oktatás folyt, hogy a hallgatóink a téli tanfolyamra legalább ezer szót tudjanak. Begyakorolják a legfontosabb (szaknyelvi) struktúrákat, vonzatos szerkezeteket. El kell érniük a szaktárgyak tanulásához szükséges szintet a hallás utáni értés, az íráskészség, valamint a dialógikus és monológikus beszéd-készség terén. Más szakirányú csoportokban csak heti két órában tanítottunk szaknyelvet (mérnököknek matematikát és fizikát, bölcsészeknek történelmet, irodalomtörténetet).

A szaknyelv oktatása jegyzet és kísérleti tananyag alapján történt. I. szemeszter: "Szaknyelvi bevezető: biológia, kémia, matematika, fizika". A téli tanfolyam anyagát az egyes szakirányok számára a szaktárgyak oktatói, a NEI munkatársai írták. A II. szemeszterben az I. szemeszter és a téli tanfolyam anyagát használtuk fel, valamint szükség szerint a NEI jegyzeteit, tankönyveit.

^x UJATJUTNYEV, M. K.

A nyári tanfolyam tematikáját természetesen főként a téli tanfolyam anyaga határozza meg, a szaktárgyat tanító kollégák azt bővítik, mélyítik el. (Szeretnénk elérni, hogy a hagyományos órák mellett előadásokat is hallgathassanak a hallgatók. A tanult anyag alapján a dialógikus és monológikus beszédet gyakorolnák, ha az előadást szemináriumi foglalkozás követné.)

x x x

E cikkben a hallei magyar nyelvtanárok sokoldalú tevékenysége közül csak a szaknyelvvvel kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdésekkel, metódikai kísérletekkel és a jegyzetírás kérdéseivel foglalkoztunk. Célja az előkészítő munka ismertetése volt, az érintett problémákkal (köznyelvtanítás, országismeret, korrekciós eljárás a kiscsoportos, illetve duális nyelvoktatás mint intenzív tanulási- tanítási eljárás, az audio-vizuális eszközökhöz írt tananyagok stb.) más cikkben szeretnénk foglalkozni.

MEGJEGYZÉSEK

1980-ra már tízéves lesz a duális módszertani kísérlet és oktatási gyakorlat, melynek részleges alkalmazására a hallei előkészítőben került sor, ahol ehhez megfelelő tananyag készült. Néhány javasolt irodalom és tananyag az érdeklődőknek:

Szűcs József: Duális programozott oktatás, 1972. NEI (kézirat)

Szűcs József: Kiscsoportos foglalkozás a magyar mint idegen nyelv tanításában. 1972. NEI (kézirat)

Kühn, H.: Fremdsprachliche Vorbereitung, Martin Luther Universität, Halle-Wittenberg Wissenschaftliche Beiträge, 1977. 19 (E 17), S. 59-63.

Kühn, H.: Gesprochenes Ungarisch, Lehrmaterial, Martin Luther Universität Halle-Wittenberg, 1977.

Kühn, H.: Einführung in die Sprach der Anatomie. Lehrmaterial, MLU, Halle, 1978.

IRODALOM

1. John B. Carroll: A Modell of School Learning Teachers College Record, 1963. 723-733.

Dr. Nagy Mária - Dr. Perendy Mária: Biológiai önképző, Gondolat Kiadó, Bp., 1975. 240-245 old.

3. Talizina, N. F.: A programozott oktatás elméleti problémái
Tankönyvkiadó, Bp. 1970.

4. Ujatjutnyev, M. K.: Zaviszimoszty tehniki obucsenyija ot sztrategija
uszvoenyija.
Ruszkij jazik za rubezsom, 1978/2. 42-51.

ПРЕПОДАВАНИЕ ВЕНГЕРСКОГО ЯЗЫКА В ИНСТИТУТЕ ИМ. ВАЛЬТЕРА
УЛБРИХТА УНИВЕРСИТЕТА ИМ. МАРТИНА ЛУТЕРА

Йожеф Сюч, преподаватель Института

(резюме)

Автор сообщает опыт преподавания венгерского языка в выше-
указанном институте до 1978-ого года. В статье говорится о
некоторых методических экспериментах, связанных с теорети-
ческими и практическими проблемами преподавания специа-
ла.

TEACHING THE HUNGARIAN LANGUAGE IN THE WALTER ULBRICHT
INSTITUTE OF THE MARTIN LUTHER UNIVERSITY

(Collected experiences up to 1978)

József Szücs, teacher of the Institute

The author gathers his experiences about teaching Hungarian
Language in the Walter Ulbricht Institute. He gives an
account on some methodological experiments on theory and
practice of teaching technical language.

DER UNGARISCHUNTERRICHT IM WALTER-ULBRICHT-INSTITUT
DER MARTIN-LUTHER-UNIVERSITÄT

József Szűcs, Oberassistent

Der Verfasser gibt eine Zusammenfassung der Erfahrungen des Ungarischunterrichts im Walter-Ulbricht-Institut bis zum Jahre 1978. Er berichtet über einige Versuche im Bereich der Methodik. Diese schneiden theoretische und praktische Fragen des Unterrichts der Fachsprache an.